

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

درس سوم منطق
پایه هـ دهم انسانی
خانم ایمان بالادی

دبیرستانهای عترت و فرزندگان
شهرستان شادگان

انتظارات این درس:

• اهداف کلی:

- ✓ نشان دادن ارتباط ذهن و خارج و رابطه ی مفهوم و مصداق
- ✓ آموختن مفهوم جزئی و کلی
- ✓ آموختن رابطه ی میان مصداق دو مفهوم کلی (نسبت های چهارگانه)
- ✓ استفاده از نسبت های چهارگانه در طبقه بندی مفاهیم

• اهداف جزئی:

- ✓ آموختن تفاوت مفهوم و مصداق
- ✓ تمایز میان مفاهیم کلی و جزئی
- ✓ نسبت های چهارگانه، رابطه ی میان مصداق دو مفهوم کلی است
- ✓ آموختن نسبت های چهارگانه
- ✓ در طبقه بندی مفاهیم، میان مفاهیم هر طبقه و طبقه ی بعدی رابطه ی عموم و خصوص مطلق برقرار است و میان اقسام مختلف یک طبقه، رابطه ی تباین برقرار است

مفهوم و مصداق

در این درس به بررسی اقسام « مفهوم » و روابط بین « مفاهیم کلی » خواهیم پرداخت.

برای شروع درس ابتدا باید با « مفهوم » و « مصداق » آشنا شویم.

• «مفهوم» همان معنا یا صورت ذهنی است که از موارد مختلف، در ذهن خود داریم. می توان گفت مفهوم همان « تصور» است.

(مفهوم = تصور = معنا)

برای مثال درک ما از « گل» « ماشین» « مادر» و ... برابر است با یک مفهوم در ذهن ما به مثالهای بالا دقت کنید و یک گُل و ماشین را نام ببرید.

همه ی آن مواردی که به ذهن شما خطور می کند، «مصادقی» برای این مفاهیم محسوب می شوند؛ بنابراین

• «مصادق» نمونه ی خارجی و واقعی از یک مفهوم است. یعنی واقعیت یک مفهوم همان مصادق آن است.

گل: گل محمدی، گل بنفشه، گل لاله

ماشین: پراید، پژو، سمند و...

مفاهیم را به دو دسته تقسیم کرده اند

مفهوم جزئی

مفهوم کلی

مفهوم جزئی

ملاک تشخیص یک مفهوم جزئی آن است که همواره « مصداق مشخصی » دارد و هیچ چیز غیر از آن مصداق به ذهن ما خطور نمی کند.

↓ موارد زیر همگی مفهوم جزئی هستند: ↓

- اسامی خاص = امام علی (ع)، ایران، حافظ،

- اسامی همراه با صفات اشاره ی « این و آن » = این کتاب، آن درخت، این خانم، آن دانش آموز

نکته: در صورتیکه ترکیب چند کلمه با صفات « این و آن » شروع شده باشند، « جزئی » هستند در غیر اینصورت « کلی » هستند

(این دانش آموزان زرنگ = جزئی) (دانش آموزان این کلاس = کلی)

- مجموعه های مشخص = خیابانهای اصلی شهر تهران، گلپای قشنگ با غچه ی ما

نکته: توجه داشته باشید که جمع یا مفرد بودن، بیانگر کلی یا جزئی بودن یک مفهوم نیست!

- امروز به معنای « این روز » و دیروز به معنای « روز قبل از امروز » و فردا به معنای « روز بعد از امروز » جزئی هستند.

❖ نکته:

✓ یک مفهوم جزئی، تنها یک مصداق یا مصادیقی مشخص دارد و حتی در ذهن نمی توان برای آن مصداق دیگری فرض کرد.

✓ هرگاه مقصود از یک واژه در جمله ، لفظ (خود کلمه) آن باشد جزئی محسوب می شود مانند:

« زاغ » برعکس « غاز » است.

مفهوم کلی

هر چیزی که بتوان برای آن مصادیق متعدد فرض کرد « مفهوم کلی » است؛ اما لازم نیست آن مصادیق حتما وجود خارجی داشته باشند یا واقعی باشند.

• ممکن است مصادیق خارجی متعدد داشته باشد مثل : **انسان**

• ممکن است یک مصداق خارجی داشته باشد مثل : **خدا**

✓ نکته: درست است که از نظر ما فقط یک خدا وجود دارد اما همانطور که گفتیم این امکان وجود دارد که فداهای دیگری فقط فرض شوند مانند : فدايان

یونانیان باستان

• ممکن است مفهوم کلی هیچ مصداق واقعی نداشته باشد مانند : **شریک خدا**

✓ در مفاهیم کلی ، خیالی یا واقعی بودن مفاهیم برای ما شرط نیست

✓ صفات تملیکی (**من و تو**) مفاهیم را جزئی نمی کند، مگر آنکه در جمله ذکر شده باشند و منظور ما کاملا مشخص باشد مانند:

مریم کتاب (من) را قرض گرفت = (من) : مفهوم جزئی

کتاب من = (من) : مفهوم کلی

• **القاب و عناوین همگی کلی هستند مگر اینکه به اسم خاص تبدیل شده باشند مانند :**

حافظ: (جزئی) به اسم خاص یک شاعر تبدیل شده است

مولود کعبه: (کلی) به اسم خاص تبدیل نشده است.

• **اعداد همگی کلی هستند: عدد ۱ عدد ۹۹ عدد ۵۶ و**

نِسَبِ أَرْبَعٍ

هرگاه اشتراک مصادیق **دو مفهوم کلی** را نسبت به هم بسنجیم؛ چهار حالت پیش خواهد آمد که به آنها **نسب اربع** می گویند.

(۱) رابطه‌ی تساوی

در این گونه رابطه مصادیق یک مفهوم کلی تماماً مصادیق یک مفهوم کلی دیگر را در بر می‌گیرد و برعکس.
یعنی دو مفهوم کاملاً بر هم منطبق می‌شوند مانند دو دایره‌ی منطبق بر هم

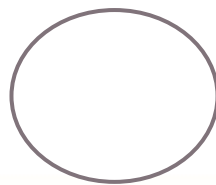
(انسان و متفکر)

«هر انسانی متفکر است / هر متفکری انسان است»

رابطه‌ی تساوی از دو قفیه تشکیل می‌گردد که هر دوی آنها با (هر) آغاز می‌گردند.

شکل رابطه‌ی تساوی

دو دایره‌ی منطبق بر هم

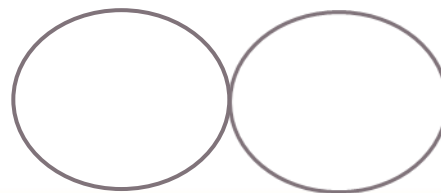
(۲) رابطه ی تباین

در این رابطه؛ دو مفهوم کلی هیچ مصداق مشترکی با هم ندارند و مصادیق آنها کاملاً با هم فرق دارند. مانند:

(آب و خاک)

هیچ آبی خاک نیست / هیچ خاکی آب نیست

رابطه ی تباین؛ از دو قضیه تشکیل می شود که هر دوی آنها با (هیچ) آغاز می گردند.

شکل رابطه ی تباین
دو دایره ی کاملاً جدا از هم

۳) رابطه ی عموم و خصوص مطلق

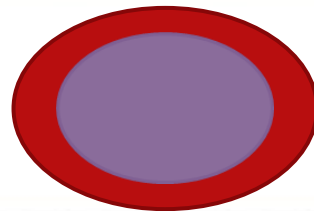
در این رابطه مصادیق مفهوم کلی اول، تماماً مصادیق مفهوم کلی دیگر نیز هستند اما مفهوم کلی دوم؛ نه تنها مصادیق مفهوم کلی اول را در بر می گیرد بلکه غیر از آنها نیز هم مصادیقی دارد. مانند:

(سیب و میوه)

هر سیبی میوه است

بعضی میوه ها سیب هستند / بعضی میوه ها سیب نیستند

رابطه ی عموم و خصوص مطلق از سه قضیه تشکیل می شود
قضیه ی اول با (هر) و دو قضیه ی بعدی با (بعضی) آغاز می شوند.

شکل رابطه ی عموم و خصوص مطلق به صورت دو دایره ی متداخل است.

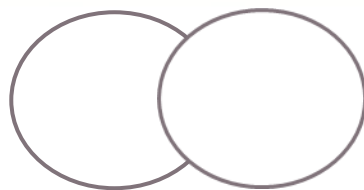
۴) رابطه ی عموم و خصوص من وجه

در این رابطه دو مفهوم کلی تعدادی مصادیق مشترک دارند اما هریک به تنهایی مصادیق مخصوص به خود را نیز دارد. مانند:

(گل و خوشبو)

بعضی گلها خوشبو هستند / بعضی گل ها خوشبو نیستند
بعضی خوشبوها گل هستند / بعضی خوشبوها گل نیستند

رابطه ی عموم و خصوص من وجه، چهار قضیه دارد که همه ی آنها با (بعضی) شروع می شوند.

شکل رابطه ی عموم و خصوص من وجه، بصورت دو دایره ی متقاطع است.

نکته:

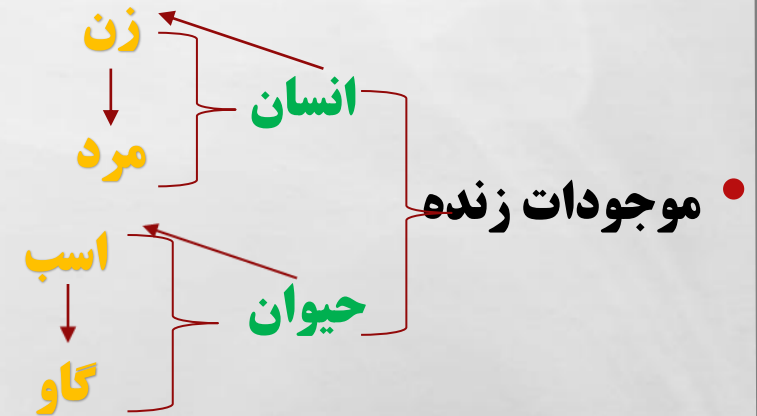
بین یک مفهوم « جزئی و کلی » نمی توان مصداق مشترک یافت بنابراین « نسب اربعه » بین آنها برقرار نمی شود و فقط بین « دو مفهوم کلی » میباشد

نسب اربع و طبقه بندی مفاهیم

وقتی که مفاهیم را دسته بندی می کنیم در حقیقت وجه شباهت و وجه تفاوت آنها را نمایان می سازیم و از این جهت به نسب اربع نیازمندیم. به نمودار زیر دقت کنید:

رابطه ی (انسان و زن): عموم و فصوص مطلق
رابطه ی (زن و مرد): تباین
رابطه ی (حیوان و اسب): عموم و فصوص مطلق
رابطه ی (اسب و گاو): تباین

همانطور که مشاهده می کنید در این نمودار از دو رابطه ی «عموم و فصوص مطلق و تباین» استفاده شده است

تمرین

۱) مفاهیم جزئی و کلی را مشخص کنید.

خلیج فارس / جامعه / خورشید / شهید / آن درخت / مسلمان / اهواز / این مدرسه ی دخترانه

۲) نام هر کدام از نسبت‌های چهارگانه بین دو مفهوم زیر را بنویسید.

الف) چوب و آهن ب) چوب و محکم ج) زن و مادر د) مثلث و سه ضلعی

۳) رابطه ی دو مفهوم در کدام گزینه با بقیه متفاوت است؟

الف) سیاره و مریخ ب) کتابخانه و کتاب ج) درخت و ریشه د) بدن و دست

۴) در رابطه با « مفهوم جزئی » می توان گفت...

الف) مصداقی جزئی است ب) مفهومی کلی است

ج) اسمی خاص است د) صفت اشاره است

۵) قضایای نسبت بین دو مفهوم (آب و مایع) و (آسمان و زمین) را بنویسید.

Thank

you

